

• ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА •

ЯКОВЛЄВ АНДРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ,

кандидат юридичних наук,

заступник головного вченого секретаря

Національної академії правових наук України,

Україна, м. Київ

e-mail: iakovliev@ukr.net

УДК 342.4:32

Конституційні акти початку ХХ століття в історії конституційного процесу в Україні

У статті досліджується специфіка протікання конституційного процесу в Україні на початку ХХ ст. Автор аналізує конституційні акти даного періоду, визначає основні конституційні ідеї та принципи, які знайшли в них своє відображення. Особлива увага приділяється вивченню проектів конституції, які були розроблені видатними вітчизняними юристами і фахівцями. Охарактеризовано вплив тогочасних теорій конституційного права на формування і становлення традицій українського конституціоналізму.

Ключові слова: конституційний процес, конституційне право, конституційні акти початку ХХ ст., теорія конституційного права, парламентаризм, національний суверенітет.

Постановка проблеми. Становлення і розвиток сучасної теорії конституційного права переконливо доводять, що науково коректне розуміння тих закономірностей і тенденцій, які визначають конституційний розвиток України на початку ХХІ ст., передбачає вивчення історичного виміру конституційних традицій і трансформацій, які були характерними для України не

лише наприкінці, а й на початку ХХ ст. [1, с. 5–6]. Справді, нетривалий за часом, але вельми плідний у частині напруження різноманітних конституційних ідей період другої декади ХХ ст. має винятково важливе у теоретичному і практичному сенсі значення для адекватного усвідомлення того, в який спосіб конституціоналізм утверджувався на українських теренах. З цього

погляду наукове вивчення конституційної історії України початку XX ст. як невід'ємної частини загальної історії конституційного процесу в Україні становить вагоме завдання перед сучасною наукою конституційного права.

Актуальність теми дослідження і аналіз останніх публікацій. Указуючи на наукове значення дослідження ролі та основних ідей, які знайшли своє відображення в конституційних актах в Україні на початку XX ст., необхідно акцентувати увагу на тих аспектах, які роблять цю тему актуальною в контексті сучасного конституційного процесу. По-перше, слід наголосити на тому, що тривалий час у юридичній науці за цілого ряду причин (переважно політичного та ідеологічного характеру) зазначений етап у становленні українського конституціоналізму або взагалі замовчувався, або описувався як «буржуазно-націоналістичний» і такий, що не може становити будь-якої цінності ані в плані висунутих конституційних ідей та моделей конституційної організації суспільного і державного ладу, ані в плані евристичного аналізу історії конституційного права України. Зрозуміло, що наразі ця ситуація істотно змінюється завдяки працям таких авторів, як О. Скрипнюк, О. Мироненко, Ю. Шемшученко, В. Рум'янцев, В. Єрмолаєв, В. Тимошенко, О. Головка, В. Гончаренко, В. Лемак, О. Бандура, Д. Прокопов та ін. Але навіть за цих умов маємо визнати наявність цілого ряду проблем, які досі потребують докладного аналізу з позицій не стільки історії та теорії права, скільки власне конституційного права та його історії в Україні. Це до-

зволить не лише прояснити цілий ряд важливих малодосліджених аспектів, а й представити конституційний процес в Україні та його історію у їх цілісності та логічній послідовності постійного розвитку та втілення фундаментальних ідей, цінностей і принципів конституціоналізму.

По-друге, досліджуваний у даній статті період конституційного розвитку України було відзначено спробою пошуку оптимальної моделі не лише форми держави, що включала у себе насамперед форму правління та форму територіального устрою, а й фундаментальних конституційних основ взаємодії держави і громадянина, а також громадянського суспільства, які б відповідали тогочасним уявленням про право і правову державність. Значною мірою подібну ситуацію можна спостерігати й у сучасному конституційному процесі в Україні. У зв'язку з чим аналіз запропонованих на початку XX ст. рішень та підходів може виступити корисним джерелом для прийняття тих чи інших сучасних конституційних рішень. Такі ідеї не є новими для конституційного процесу в Україні, а отже, ретельне наукове вивчення способів та механізмів їх запровадження становить істотний інтерес та має незаперечну актуальність для сьогодення.

По-третє, адекватне розуміння специфіки утвердження і розвитку конституціоналізму в сучасній Україні неможливе поза зверненням до того коріння і тих традицій, на основі яких він наразі формується в Україні. У зв'язку з чим можна згадати цілий ряд конституційних актів та конституційних проєктів, які вже на початку XX ст. фак-

тично визначили загальний вектор конституційного розвитку незалежної Української держави (навіть незважаючи на те, що тоді цей державний проект так і не було успішно реалізовано). Зокрема, як пишуть О. Бандурка та Ю. Древаль, «Конституція УНР стала першою Конституцією України сучасного типу», в якій знайшли своє відображення не лише ключові ідеї становлення незалежної Української держави, а й визначальні цінності тогочасного європейського конституціоналізму (права і свободи людини, парламентаризм, верховенство права, невідчужуваність прав людини тощо) [2, с. 101]. У цьому ж контексті, як доводить Д. Прокопов, незаперечну цінність мають ідеї конституціоналізму та правової державності, що були закладені в конституційному проекті О. Ейхельмана [3, с. 30].

Формулювання цілей. Наведені вище моменти істотно підвищують актуальність дослідження конституційних актів початку XX ст. в історії конституційного процесу в Україні, що і є метою цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Як уже було зазначено вище, у сучасних студіях історії українського конституціоналізму практично завжди виділяється період 1917–1921 рр. як один із початкових етапів формування та юридичної формалізації фундаментальних конституційних ідей. Зокрема, на це вказує А. Крусян, на думку якої, саме в зазначений період було опрацьовано та закладено основу для конституційного усвідомлення України як незалежної і суверенної держави [4, с. 43–45]. Щоправда, як наголошує О. Мироненко,

«революційний конституціоналізм» 1917–1920 рр. також виник на основі сформованих в Україні ще на зламі XIX–XX ст. конституційно-правових теорій, а також на основі рецепції та переосмислення європейської практики конституціоналізму. Фактично йдеться про постання принципово нової парадигми конституційного праворозуміння, в яку були органічно інтегровані принципи державного суверенітету, поділу влади, обмежування державної влади правом, законності, справедливості, верховенства права, верховенства конституції, визнання незаперечного пріоритету прав людини (включаючи й таке фундаментальне право, як право людини на гідне існування) тощо [5, с. 51–53]. Водночас важливою властивістю конституційного процесу даного періоду стала спроба розбудови конституційної моделі функціонування держави та її взаємодії з громадянським суспільством на основах принципів природного права. На це цілком слушно вказує О. Мироненко, відзначаючи той важливий факт, що саме юснатуралістичний підхід у праві (початок якого в Україні припадає на XVIII ст.) виявився тією основою, що утворила концептуальний фундамент вітчизняного конституціоналізму та конституційної юстиції [6, с. 89–91]. З цієї ж позицією консолідується Д. Прокопов, на думку якого, саме природно-правова доктрина в її органічному поєднанні з ідеями соціологічної та історичної школи мала визначальний вплив на розробку конституційних проектів у незалежній Україні початку XX ст. [7, с. 499–501]. Утім, не вдаючись зараз до ретельного аналізу всіх тих теоретично-правових

аспектів формування і трансформацій доктринального розуміння сутності конституції та її призначення у розвитку держави і суспільства (це завдання радше лежить у площині теорії та історії держави і права, а не науки конституційного права), зосередимось виключно на виявленні тих базових конституційних ідей і принципів державного і суспільного устрою, які знайшли своє безпосереднє юридично-формалізоване відображення у конституційних актах даної доби і зумовили об'єктивний зміст конституційного процесу початку XX ст.

З цього погляду принципове значення має Конституція УНР, яка була затверджена в останній день існування Української Центральної Ради (29 квітня 1918 р.) у формі Статуту про державний устрій, права і вольності УНР і складалась з 83 статей та 8 розділів [8, с. 304]. Подекуди можна зустріти думку, мовляв, цей конституційний акт не мав вирішального значення для тогочасного конституційного процесу з огляду на нетривалість свого існування та його фактичну нереалізованість. Здебільшого такий підхід насаджувався у радянській історії права, яка прагнула всіляко нівелювати суверенні здобутки українського конституційного процесу. Утім, на нашу думку, з наведеним трактуванням значення цього конституційного акта жодною мірою не можна погодитись, адже, по суті, у ньому було чітко відображено як саме та в якому напрямку мали розвиватись державність, суспільство і право. Водночас за рівнем своєї юридичної розробки зазначена Конституція УНР практично нічим не поступалась тогочасним європейським

конституціям. У структурному плані Конституція УНР містила у собі цілий ряд важливих як для тогочасної, так і для сучасної конституційної практики положень. Фактично вже у першому її розділі, який мав назву «Загальні постанови», містились фундаментальні ідеї і принципи, які повинні були визначити основи конституційного розвитку країни. Серед них доцільно відзначити визнання України незалежною державою, а також проголошення принципу народного суверенітету, який текстуально було зафіксовано таким чином: «Суверенне право в Українській Народній Республіці належить народам України, тобто громадянам УНР всім разом» [9, с. 73]. Наразі в сучасній науці конституційного права принцип народного суверенітету визнається фундаментальним як для демократичної, так і для правової держави. Тобто суверенна влада народу, який конституційно характеризується як джерело влади та верховний носій суверенітету, є основою й одночасно необхідною інституціональною запорукою демократизму будь-якої сучасної держави: «сучасна політико-правова думка тлумачить народний суверенітет як найбільш загальну засаду організації і здійснення влади в державі... принцип народного суверенітету є своєрідним постулатом теорії і практики конституціоналізму, а його реальна й дійова реалізація в конкретних умовах кожної країни вважається свідченням демократичного характеру здійснюваного в них володарювання» [10, с. 22]. Зокрема, про роль цього конституційного принципу, а також пов'язаної з ним системи народовладдя в конституційному про-

цесі пише відома вітчизняна дослідниця О. Тодика [11].

Пристаючи до такої оцінки принципу народного суверенітету, слід визнати, що вже у першому розділі Конституції УНР було максимально чітко встановлено демократичний характер організації і функціонування державної влади, яка проголошувалась похідною від волі народу і поставала як інструмент забезпечення найважливіших суспільних потреб та досягнення суспільно значимих цілей (серед таких цілей у Конституції УНР було названо: забезпечення прав і вольностей громадян, їх культури і добробуту, оборона країни). При цьому вже у першому розділі Конституції УНР було визначено базовий інститут здійснення народом своєї суверенної влади, яким став парламент – Всенародні Збори України (у наступних розділах та статтях зазначена норма знайшла свою конкретизацію та матеріальне юридичне наповнення), що, безумовно, свідчило про домінування ідей парламентаризму в тогочасному конституційному процесі. До речі, про роль даних статей Конституції УНР в утвердженні практики вітчизняного парламентаризму пише В. Журавський, який пов’язує розвиток теорії і практики парламентаризму не лише з функціонуванням власне Центральної Ради, а й з тими вихідними конституційними ідеями і положеннями, які знайшли своє закріплення в Конституції УНР [12, с. 52–59]. Ще одним ключовим питанням як для тогочасного, так і для сучасного конституційного процесу в Україні, яке знайшло своє відображення у першому розділі Конституції УНР, стало гарантування місцевого самовря-

дування. Причому, згідно з цією конституцією, інститут місцевого самоврядування та пов’язане з ним право на місцеве самоврядування тлумачились не лише як один із конституційних інститутів, який дозволяє організувати публічну владу на місцевому рівні, але в значно більш широкому ключі, а саме – як одна з необхідних конституційних складових забезпечення принципу децентралізації. Сьогодні в ході роботи Конституційної Асамблеї також лунають пропозиції включити до тексту Конституції України принцип децентралізації як один з основних принципів державотворчості, а також організації взаємодії між державою і громадянським суспільством. На нашу думку, звернення до конституційного досвіду початку ХХ ст. та порівняння його з конституційним процесом в Україні початку – середини 90-х рр. ХХ ст. дозволяють стверджувати, що лише проголошення місцевого самоврядування ще не є запорукою та гарантією розвитку та практичного втілення начал децентралізації влади. Не випадково цілий ряд сучасних вітчизняних юристів указували на дедалі вищий рівень концентрації та централізації влади в Україні, що не просто перетворює місцеве самоврядування на суто декоративний конституційний інститут, але й позбавляє поняття «муніципальна влада» практичного сенсу. Таким чином, видається цілком слушною і доцільною пропозиція внесення до тексту Конституції України принципу децентралізації як одного з фундаментальних з погляду організації і функціонування публічної влади в Україні. Це дозволить не лише перейти до нової конституційної моделі

розвитку публічної влади, але й створить надійну основу для вдосконалення системи місцевого самоврядування, а також дозволить більш ефективно функціонувати інститутам громадянського суспільства, яке наразі існує і розвивається саме на принципах децентралізації [13, с. 276–296].

Паралельно з цим у конституційному процесі в Україні початку XX ст. викристалізувався ще один важливий комплекс ідей, який наразі вважається визначальним для розвитку конституційного права. Ідеться про розробку та юридичне закріплення системи прав і свобод людини і громадянина. Фактично цим питанням у Конституції УНР було присвячено другий розділ, який мав назву «Права громадян України». Вище вже було вказано на незаперечний вплив теорії природного права на конституційний процес даного періоду. Справді, серед вітчизняних юристів та політичних діячів ці ідеї набули не лише достатньо ґрунтовного опрацювання, але й втілилися в цілому ряді актів, як-от: Начерки Конституції Республіки Георгія Андрузького, Основний закон «Самостійної України» Спілки народу українського тощо. Однак лише на початку XX ст. під впливом процесу «відродження природного права», про який писав В. Гессен [14, с. 6–8], ці ідеї почали перетворюватись на загальну концептуальну основу конституційних процесів та практики розробки тих чи інших проектів конституційних актів (щодо останнього незаперечно цінність та інтерес становить проект конституції О. Ейхельмана). У структурному плані цей другий розділ Конституції УНР можна розподілити на дві загальні гру-

пи статей, які, щоправда, є тісно пов'язаними між собою. По-перше – це статті, в яких регламентується інститут громадянства (порядок набуття та припинення громадянства, заборона подвійного громадянства, підстави та порядок позбавлення громадянства), а також прав та обов'язків, які пов'язані з його набуттям (статті 7–11). По-друге – це статті, в яких визначаються, закріплюються та гарантуються певні конкретні права і свободи людини і громадянина (статті 12–21). При цьому, говорячи про другу групу статей, слід відзначити, що в них особлива увага приділяється таким двом типам прав людини і громадянина, як: а) природні права та б) політичні права. Перші з них формулюються з необхідним рівнем загальності завдяки конституційній формулі «громадяни УНР і ніхто інший», тоді як по відношенню до других вживається поняття «громадяни УНР». Водночас у тексті цього розділу Конституції УНР міститься ряд важливих принципів, які сьогодні вважаються невід'ємними від практики функціонування та розвитку правової держави. Зокрема – це принцип невідчужуваності прав людини, принцип загальності прав людини та принцип рівності прав людини. Причому щодо останнього в Конституції УНР було вказано на два аспекти цього принципу: а) рівність в правах людини не може визначатись фактом народження, віросповідання, національної приналежності, освіти, майнового стану тощо; б) рівність захисту прав людини, що трактувалась як рівна міра захищеності з боку держави як громадянських, так і політичних прав (ст. 12).

Важливість конституційної розробки системи прав людини і громадянина в аналізованому конституційному акті зумовлюється тим, що сучасна зміна загального доктринального розуміння сутності права (щодо адміністративно-го права про це писав В. Авер'янов [15, с. 86–87], щодо конституційного – на цьому наголошує О. Скрипнюк [16, с. 25–27]) переносить акценти з поняття «держава» на такі поняття, як «людина» і «громадянське суспільство». Фактично протягом усієї історії конституційного процесу в Україні радянської доби можна було спостерігати прямо протилежну доктринальну орієнтацію у тлумаченні як права, так і такої сфери правового регулювання, як конституційне регулювання (не випадково, що в ті часи замість поняття «конституційне право» як його аналог застосовувалось поняття «державне право»). Її суть П. Рабінович свого часу влучно описав поняттям «державоцентризму». Тобто на перше місце завжди висувались інтереси і права держави, тоді як права людини сприймалися як своєрідна юридична похідна від вираженої в законі волі держави, як специфічна, так би мовити, октройована державою юридична сутність. На відміну від цього визнання незаперечної цінності прав людини, яке наразі спрямовує загальний вектор конституціоналізму та конституційного розвитку (як справедливо зазначає О. Пушкіна, поза праволюдним контекстом втрачають свій сенс такі основоположні для конституційного процесу поняття, як «правова держава», «демократична держава», «соціальна держава» [17, с. 6–7]), засвідчує принципово інший підхід, який був утілений

в Конституції УНР і який виявився набагато ближчим та актуальнішим для сьогодення, ніж численні радянські конституції.

Ще однією важливою і цікавою новелою, яка була запропонована у Конституції УНР і, на наше переконання, до сьогодення зберігає свою значущість та актуальність для конституційного процесу сучасної України, є розділ третій, який було присвячено визначенню системи органів державної влади УНР. Серед вітчизняних юристів на ролі конституційного принципу системності організації і функціонування державної влади наголошує В. Скрипнюк. На думку цієї авторитетної дослідниці, в ході сучасних трансформацій державної влади доволі часто поза межами конституційного процесу опиняється вимога системності, що поступово нівелює теоретичне і практичне значення такого поняття, як «система державної влади», під якою розуміється «структурована сукупність конституційно врегульованих й унормованих зв'язків і відносин, які забезпечують цілеспрямовану й упорядковану взаємодію складових елементів цієї системи з метою реалізації основних функцій держави і збереження її конституційних характеристик як демократичної, правової і соціальної» [18, с. 5]. З цього погляду, видається цілком доречним звернення до правотворчого конституційного досвіду часів УНР, коли в окремому розділі Конституції було чітко визначено систему державної влади, її джерело та основні елементи (статті 22–26) [19, с. 7].

Не вдаючись до подальшого аналізу положень Конституції УНР, відзначимо, що даний період конституційного роз-

витку України характеризується й цілим рядом інших вельми цікавих і плідних для конституційного процесу напрацювань. У цьому контексті необхідно згадати насамперед проект Конституції (Основних державних законів) УНР О. Ейхельмана, у вступі до якого було чітко зазначено концептуальні основи конституційного процесу тієї доби: «Держава існує й функціонує для людей, що в ній живуть. Над ними має держава примусову й обов'язуючу їх владу з метою всебічного задоволення інтересів населення» [9, с. 152]. Сам цей проект був побудований за зразком найсучасніших на той час європейських конституцій, що дозволило О. Ейхельману визначити базові напрями конституційного процесу та його найважливіші цілі й засоби реалізації. Крім цілого ряду ідей і принципів, які наразі вважаються необхідними умовами побудови демократичної, правової і соціальної держави, становлення і розвитку громадянського суспільства, О. Ейхельман висунув чимало конкретних пропозицій щодо конституційного регулювання форми державного правління та форми державно-територіального устрою (щодо останнього обґрунтовувалась доцільність запровадження на українських землях федеративної держави). При цьому особлива увага надавалась конституційним гарантіям прав і свобод людини і громадянина, яким було присвячено окремий розділ, що включав у себе 52 параграфи (з 293 по 345).

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можемо викласти їх у вигляді таких положень. По-перше, важливою частиною

сучасної теорії конституційного процесу як одного з напрямів досліджень у галузі конституційного права є звернення до історії його розвитку на початку XX ст., протягом 1917–1921 рр., які ознаменувались спробами побудови незалежної та суверенної України. І хоча ці спроби виявились невдалими, вони мали важливе значення для формування традицій українського конституціоналізму та для загального спрямування конституційного процесу в напрямі реалізації цілей побудови суверенної, незалежної, правової та демократичної держави, для якої зайвими цінностями є права і свободи людини і громадянина. По-друге, в ході сучасного конституційного процесу в Україні, а також об'єктивної потреби в модернізації Конституції України видається вельми корисним та виправданим звернення до джерел та витоків українського конституціоналізму початку XX ст. як з погляду тих конституційних ідей, що тоді висувались, так і в контексті вдосконалення та запровадження конкретних моделей функціонування і розвитку окремих інститутів конституційного права. По-третє, з погляду розробки загальної методології дослідження конституційного процесу в Україні слід вказати, що важливою складовою його вивчення має стати звернення до діахронічного виміру конституційного процесу, що дозволяє продемонструвати не лише його органічну єдність з традицією конституціоналізму в Україні, але й виявити його історичні закономірності як одного з основних аспектів конституційного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Мироненко О. М. Історія Конституції України / О. М. Мироненко. – К. : Ін Юре, 1997. – 58 с.
2. Бандурка О. М. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток : монографія / О. М. Бандурка, Ю. Д. Древаль. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1999. – 288 с.
3. Прокопов Д. Є. Модель організації парламенту і законодавчого процесу О. Ейхельмана (історико-правові аспекти утвердження конституціоналізму в Україні) / Д. Є. Прокопов // Законодавчий процес і процедура в парламенті України: проблеми якості і вдосконалення в контексті європейського досвіду : матеріали міжнар. наук. семінару (Київ, 22 верес. 2010 р.). – К. : Атіка, 2011. – С. 29–32.
4. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм : монографія / А. Р. Крусян. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 560 с.
5. Мироненко О. М. Витоки українського революційного конституціоналізму 1917–1920 рр. Теоретико-методологічний аспект / О. М. Мироненко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – 260 с.
6. Мироненко О. М. Раціоналістичне (юснатуралістичне) праворозуміння в Україні у другій половині XVIII століття як первісний концептуальний фундамент вітчизняної конституційної юстиції майбутнього / О. М. Мироненко // Вісн. Конституц. Суду України. – 2000. – № 1. – С. 89–104.
7. Прокопов Д. Є. Розвиток теорії природного права у вітчизняній і російській правовій думці (середина XIX – початок XX ст.) : монографія / Д. Є. Прокопов. – К. : Логос, 2011. – 543 с.
8. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2001. – Т. 3. – 792 с.
9. Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України / відп. ред. Ю. П. Прилюк. – К. : Філософ. і соціол. думка, 1992. – 272 с.
10. Правове забезпечення державного суверенітету України : монографія / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Юрид. думка, 2011. – 300 с.
11. Тодика О. Ю. Категорія народовладдя в системі інших категорій конституційного права: співвідношення і взаємозв'язок / О. Ю. Тодика // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2004. – № 2. – С. 35–46.
12. Журавський В. С. Становлення і розвиток українського парламентаризму (теоретичні та організаційно-правові проблеми) / В. С. Журавський. – К. : Парлам. вид-во, 2002. – 343 с.
13. Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії : монографія / І. О. Кресіна та ін. ; за ред. І. О. Кресіної. – К. : Логос, 2007. – 316 с.
14. Гессен В. М. Возрождение естественного права / В. М. Гессен. – СПб. : Тип. Е. Евдокимова, 1902. – 42 с.
15. Авер'янов В. Б. Вибрані наукові праці / В. Б. Авер'янов. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – 447 с.
16. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України : акад. вид. / О. В. Скрипнюк. – Х. : Право, 2009. – 468 с.
17. Пушкіна О. В. Система прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретичні і практичні аспекти забезпечення / О. В. Пушкіна. – К. : Логос, 2006. – 416 с.
18. Скрипнюк В. М. Розвиток системи державної влади в Україні: конституційно-правові аспекти : монографія / В. М. Скрипнюк. – К. : Логос, 2010. – 504 с.
19. Історія української Конституції / упоряд. А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. – К. : Право, 1997. – 464 с.

References

1. Myronenko O. M. (1997) *Istoriya Konstytutsiyi Ukrainy*. Kyiv: In Yure, 1997.
2. Bandurka O. M., Dreval Yu. D. (1999) *Parlamentaryzm v Ukraini: stanovlennya i rozvytok: Monografiya* Kharkiv: UVS.
3. Prokopov D. (2011) *Ye. Model organizatsiyi parlamentu i zakonodavchogo procesu O. Eyhelmana (istoryko-pravovi aspekty utverdzheniya konstytucionalizmu v Ukraini). Zakonodavchyi proces i procedura v parlamenty Ukrainy: problemy yakosti i vdoskonalennya v konteksti yevropejs'kogo dosvidu: Materialy' mizhnarodnogo naukovoogo seminaru (Ky'yiv, 22 veresnya 2010 r.).* – K. : Atika, 2011. – S. 29-32.
4. Krusian A. R. (210) *Suchasnyi ukrainskyi konstytutsionalizm: monohrafiia*. – Kyiv: Yurinkom Inter

5. Myronenko O. M. (2002) Vytoky ukraïnskoho revoliutsiinoho konstytutsionalizmu 1917–1920 rr. Teoretyko-metodolohichniy aspekt. – Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2002.
6. Myronenko O. M. (2000) Ratsionalistychne (iusnaturalistychne) pravorozuminnia v Ukraini u druhii polovyni XVIII stolittia yak pervisnyi kontseptualnyi fundament vitchyznianoï konstytutsiinoyi yustytсии maibutnoho / O. M. Myronenko // Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy, Vol. 1, 89-104.
7. Prokopov D. Ie. (2011) Rozvytok teorii pryrodnoho prava u vitchyznianiï i rosiiskii pravovii dumtsi (seredyna KhKh – pochatok KhKh st.) : monohrafiia. Kyiv: Lohos, 2011.
8. Yurydychna entsyklopediia: V 6 t. / Redkol.: Iu. S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. (2001) – Kyiv: Ukrainska entsyklopediia, 2001. T. 3.
9. Konstytutsiini akty Ukrainy. 1917–1920. Nevidomi konstytutsii Ukrainy / Vidp. red. Iu. P. Pryliuk (1992). – Kyiv: Filosofska i sotsiolohichna dumka, 1992.
10. Pravove zabezpechennia derzhavnogo suverenitetu Ukrainy: Monohrafiia / Za zah. red. Iu. S. Shemshuchenka (2011). – Kyiv: Vydavnytstvo Iurydychna dumka.
11. Todyka O. Iu. (2004) Katehoriia narodovladdia v systemi inshykh katehoriï konstytutsiinoho prava: spivvidnoshennia i vzaïmozv'язok // Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy, Vol. 2, 35-46.
12. Zhuravskiy V. S. (2002) Stanovlennia i rozvytok ukraïnskoho parlamentaryzmu (teoretychni ta orhanizatsiino-pravovi problemy). – Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo.
13. Derzhava i hromadianske suspilstvo v Ukraini: problemy vzaïemodii: Monohrafiia / I. O. Kresina ta in.; za red. I. O. Kresinoï (2007). – Kyiv: Lohos.
14. Hessen V. M. (1902) Vozrozhdeniye estestvennogo prava. Sankt-Peterburg: Tipografiya E. Evdokimova.
15. Averianov V. B. (2011) Vybrani naukovy pratsi. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy.
16. Skrypniuk O. V. (2009) Kurs suchasnoho konstytutsiinoho prava Ukrainy: akademichne vydannia. – Kharkiv: Pravo.
17. Pushkina O. V. (2006) Systema prav i svobod liudyny ta hromadianyna v Ukraini: teoretychni i praktychni aspekty zabezpechennia. – Kyiv: Lohos.
18. Skrypniuk V. M. (2010) Rozvytok systemy derzhavnoi vlady v Ukraini: konstytutsiino-pravovi aspekty: monohrafiia. – Kyiv: Lohos.
19. Istoriia ukraïnskoï Konstytutsii (1997) / Uporiad. A. H. Sliusarenko, M. V. Tomenko. – Kyiv: Pravo.

Яковлев А. А., кандидат юридических наук, заместитель главного ученого секретаря Национальной академии правовых наук Украины, Украина, г. Киев
e-mail: iakovliev@ukr.net

Конституционные акты начала ХХ века в истории конституционного процесса в Украине

В статье исследуется специфика протекания конституционного процесса в Украине в начале ХХ в. Автор анализирует конституционные акты данного периода, определяет основные конституционные идеи и принципы, которые нашли в них свое отражение. Особое внимание уделяется изучению проектов конституции, которые были разработаны выдающимися отечественными юристами и специалистами. Дается характеристика влияния различных теорий конституционного права на формирование и становление традиций украинского конституционализма.

Ключевые слова: конституционный процесс, конституционное право, конституционные акты начала ХХ в., теория конституционного права, парламентаризм, национальный суверенитет.

Iakovliev A. A., Candidate of Legal Sciences, Deputy of Chief Scientific Secretary National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Ukraine, Kyiv
e-mail: iakovliev@ukr.net

Constitutional Acts of the Early Twentieth Century in the History of Constitutional Process in Ukraine

Problem setting. *The development of the modern theory of constitutional law proves that scientifically concrete understanding of the patterns and trends that determine the constitutional*

development of Ukraine in the beginning of XXI century provides research of historic dimension of the constitutional traditions and transformations. The short-termed within the time framework, however, extremely fruitful in sense of generating of different constitutional ideas period of the second decade of XX century has an exclusively significant meaning in theoretical and practical sense for an adequate understanding of the way of constitutionalism establishment on Ukrainian territories.

Topicality of the research and analysis of recent publications. While pointing out the scientific meaning of the role and the main ideas which were reflected in the constitutional acts in the beginning of the XX century, the attention must be paid on the aspects which make this theme topical in the framework of the modern constitutional process.

(1) During a long time the mentioned stage of Ukrainian constitutionalism establishment hasn't been discussed or described as «bourgeois-nationalist» and as that not to be able to carry any values because of number of reasons (mostly of political and ideological reasons). Currently the situation is changing thanks to the works of the following authors: O. Skrypniuk, O. Myronenko, O. Shemchushenko, V. Rumiantsev, V. Yermolaiev, V. Tymoshenko, O. Golovko, V. Goncharenko, V. Lemak, O. Bandura, D. Prokopov and others.

(2) The researched in this article period of Ukraine's development was marked by attempt to find an appropriate model not only of the state form, that included, first of all, the form of government and the form of territorial structure as well as fundamental constitutional basics of cooperation between the state and a citizen, as well as civil society, which would correspond the ideas about law and legal statehood of that time. This can be largely noticed in the current constitutional process in Ukraine.

(3) An adequate understanding of the specifics of establishment and development of the constitutionalism in modern Ukraine is impossible without appealing to the roots and traditions on the basis of which it's being currently established in Ukraine.

Targets determination. The mentioned above facts significantly increase the importance of the research of the constitutional acts of the beginning of XX century in the history of constitutional process in Ukraine that is the aim of this article.

The main provisions of the article and summaries. An important part of the modern theory of constitutional process in the area of constitutional law applies to history of its development at the beginning of XX century during 1917–1921 that were featured by the attempts of establishing of independent and sovereign Ukraine. And tough these attempts were unsuccessful, they had a great meaning for the establishment of Ukrainian constitutionalism and common aim of constitutional process establishment at the direction of realization of targets of establishment of the sovereign, independent, legal and democratic state, for which the main values are human and citizen rights and freedoms.

During the modern constitutional process in Ukraine as well as objective need in modernization of the Constitution of Ukraine it seems to be useful and justified to apply to the sources of Ukrainian constitutionalism of the beginning of the XX century either from the view of the constitutional ideas, that were proposed that time, or in the context of improvement and implementation of the concrete models of functioning and development of the separate institutes of the constitutional law.

From the point of view of creation of the common methodology of the constitutional procedure research in Ukraine it should be mentioned that an important part of it should become applicable to the diachronic dimension of the constitutional procedure, that makes possible to demonstrate not only its organic unity with the tradition of constitutionalism in Ukraine, but also determine its historical patterns as one of the main aspects of the constitutional development of Ukraine.

Key words: constitutional process, constitutional law, constitutional acts of the early twentieth century, theory of constitutional law, parliamentary, national sovereignty.